

Sabahattin Ali Hikâyeciliğinde Temsil ve Mekân

İlyas TUĞ¹

¹E-mail: ilyastug@nevsehir.edu.tr; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0003-0424-2763 Nevşehir / Türkiye.

Özet

Roman, hikâye gibi edebi türler genel olarak kurgusal bir yapıyla oluşturulur. Kurgusal metinler son yıllarda coğrafi perspektifin ilgi odağı haline gelmiş olması, coğrafya ve edebiyat disiplinlerinin yakından incelenmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Coğrafya ve edebiyat açısından mekân vazgeçilmez unsurlardan birisidir. Mekâna coğrafya açısından bakıldığında, kültürel objeler, sosyal yaşam ve ekonomi gibi etkiler, coğrafyanın temel unsurlarından olan insan ve çevre ilişkisi bağlamında ön plana çıkmaktadır. Edebiyat ise mekânı daha çok olayların gerçekleştiği, kahramanın daha çok aktif olduğu ve mekânın betimlenerek zihinde canlandırabileceğimiz hale getirildiği durumlardan faydalanır. Türk Edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Sabahattin Ali'nin seçilmiş bazı hikâyelerinde “nerede” ve “neden” sorularının cevaplarını aramaya çalışacağız. Coğrafyacılar insan ile mekân arasındaki ilişkiyi sorgular. İnsanlık tarihinden bu yana insan mı mekânı değiştirdi, yoksa mekân mı insanı değiştirdi sorusu birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Biz de bu çalışmamızda insan, mekân ve temsil arasındaki ilişkiyi daha önceden seçilmiş hikâyeler çerçevesinde değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Sabahattin Ali, Hikâye, Temsil, Mekân.

Abstract

Literary genres such as novels and stories are generally created with a fictional structure. The fact that fictional texts have become the focus of attention of the geographical perspective in recent years reveals that the disciplines of geography and literature should be closely examined. Space is one of the indispensable elements in terms of geography and literature. When the place is viewed from the point of geography, effects such as cultural objects, social life and economic come to the fore in the context of the relationship between human and environment, which is one of the basic elements of geography. Literature, on the other hand, makes use of situations where events take place, the hero is more active, and the place is made into a place that we can visualize by depicting it. We will try to find answers to the questions of "where" and "why" in some selected stories of Sabahattin Ali, one of the leading names in Turkish literature. Geographers question the relationship between man and space. Since the history of humanity, the question of whether people have changed the place or has the place changed the person has been addressed by many researchers. In this study, we will

evaluate the relationship between people, space and representation within the framework of previously selected stories.

Keywords: Turkish literature, Sabahattin Ali, Story, Representation, Place.

GİRİŞ

Edebiyat düzyazı türlerinden roman, hikâye ve masal gibi farklı tarzlar vasıtasıyla insanların duygu, düşünce, fikir ve gözlemlerini belli kurallar çerçevesinde başka insanlara aktarma sanatıdır. Coğrafya ise insanın doğa ile ilişkisini ele alan bir bilim dalıdır. Coğrafyanın insanla yapmış olduğu bu iletişimin sonuçları da edebi eserlerle kayıt altına alınır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere edebiyat da, coğrafya da insan odaklı eylemleri içerisinde barındırmaktadır. Mehmet Kaplan'a göre ulusların kaderinde tarih ne kadar etkiliyse coğrafya da o kadar etkilidir. “*Tarih, boşlukta cereyan etmez. Tarihi anlamak için coğrafyaya başvurmak zorunludur*” (Kaplan 2001). İnsanın hayatını sürdürdüğü ortam ile olan ilişkisi ve bu ilişkinin başka insanlara aktarılma isteği coğrafya ile edebiyat arasında güçlü bir bağlantı kurmuştur. Emel Kefeli'ye göre “*İnsan hayatının yeniden kurgulandığı edebi eser de kendisini yaratan coğrafyadan izler taşır*” (Kefeli 2006). İnsan sosyal bir varlık olarak diğer insanlar ile sürekli etkileşim içerisinde. Gerek ekonomik gerekse zorlu doğa şartları insanları zaman içerisinde bir yerden başka bir yere sürüklemiştir. Bunun sonucunda da coğrafyayı daha iyi anlamak için haritalar ortaya çıkmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-i Türk isimli eseri, 1072-1074 yıllarında yazılmıştır. Bu eser Tarih ve Coğrafya'dan ayrı tutulamaz. İçerisinde Balasagun'u merkez alan ve Türklerin yaşadığı yerleri ve dağılımlarını gösteren bir Dünya haritası bulunmaktadır. Edebiyat ve coğrafya arasındaki ilişkinin en güzel örneklerden birisidir.

Halide Edip Adıvar, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* isimli eserinde coğrafyanın bir ulusun ve edebiyatının üzerindeki etkisini şu şekilde dile getiriyor: “Dağ, ova, yayla, deniz kenarı, çöl vs. gibi başka başka tabiat içerisinde yetişen insanların kendilerine özgü özellikleri oluyor ve bunlar edebiyatlarında daima etkili oluyor.” Roman, hikâye ve masal gibi yazınsal faaliyetler olayın geçtiği mekânın özelliklerini ve bu mekânın kahramanlar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Yazarlar eserinde olayları daha canlı tutmak ve sade bir anlatım yapmak için bu mekânları sıklıkla kullanırlar. Edebi metinlerde daha çok coğrafi görünüm betimleme yolu ile aktarılır. Dağ, tepe, yol, deniz, göl, akarsu, orman vb. Tabii ki coğrafya sadece dağ, tepe, denizden ibaret değildir. Sosyal, kültürel, ekonomi, turizm gibi birçok faaliyet coğrafyanın insan ve mekân ile olan ilişkisinin sonucudur. İnsan içerisinde bulunduğu mekânın fiziksel özelliklerini değiştirirken gerçekte kendisi de bu değişimden etkilenir. Bunun sonucunda da ülkeler arasında, hatta kıtalar arasında bir etkileşim başlar. İşte coğrafyanın başlattığı bu etkileşim edebiyat sayesinde dünyadaki her yere hızlı bir şekilde aktarır. Makale gibi bilimsel çalışmalar daha az kitleye ulaşacağı için genelde roman, hikâye gibi edebi türler daha çok tercih edilmektedir.

Coğrafyanın ana hatlarını oluşturan fiziki ve beşeri coğrafyanın unsurlarını gerçek olsun kurgu olsun birçok eserde görmekteyiz. Coğrafyanın alt dalı olan birçok konu ise edebiyatçılar tarafından da benimsenerek ele alınmaktadır. Mekânın fiziksel özellikleri coğrafyayı ilgilendirirken roman hikâye gibi edebi eserlerde bu fiziksel mekânlar (peyzaj) karşımıza betimleme yoluyla çıkar. Bunun yanı sıra insanların bir arada olmaları sonucunda sosyal, beşeri, kültürel ve ekonomik konular coğrafyanın alt

alanı olduğu halde roman hikâye gibi edebi eserlerde muhteva olarak karşımıza sıklıkla çıkar. John Steinbeck'in Gazap Üzümleri eseri 1930'lu yılların Amerika'sında yaşanan kuraklık sonucunda yaşanan göçü anlatan en güzel eserlerden biridir. Buna benzer insan topluluklarının tarihsel süreçte neler yaptığını, yine tarihsel süreç içerisinde neler yapabileceğini gösteren birçok edebi eser vardır. Fiziki ve beşeri unsurların edebi eserlerde kullanımı, mekânın esere aktarılması ve yazarın yaşam serüveni gibi birçok başlık edebiyat coğrafyasında önemli yer tutmaktadır. Kefeli, (2006)'ye göre yaşanan coğrafya insanların fizyolojileri ve psikolojileri üzerinde etkilidir. Burada yazarın coğrafya bilgisi çok önem arz etmektedir. Yazar betimleme yapacağı yerin iklimini, doğal kaynaklarını ve yeryüzü şekilleri gibi unsurlarını iyi bilmelidir. Aksi halde betimlediği yer ile anlatmak istediği yer arasında bir tutarsızlık görülebilir. Yazar içerisinde doğup büyüdüğü coğrafyayı daha etkili tasvir edecektir.

Edebiyat coğrafyası ülkemizde yeni sayılabilecek ve gelişmekte olan bir alandır. Edebiyat coğrafyasındaki çalışmalar daha çok bir yerin konumu, toponimisi, toplumsal ve kültürel özellikleri, insan ve çevre ilişkisi, mekânın betimlemesi vb. üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmaların çoğunda mekânı betimleyen içerikler daha öne çıkmaktadır. Kaçmaz ve Kaçmaz, (2019) coğrafyacılar edebi ürünlerden "coğrafyanın diğer bilim dalları ile olan sıkı etkileşiminden ve yazarların fikirlerini, analizlerini, ülkelerin politik ve sosyolojik durumlarını çok daha geniş kitlelere ulaştırmak için coğrafi görünümünden" faydalanmıştır. Ayrıca coğrafyasız bir bilim ve sanat düşünülemediğini Aktaş'ın (2012:85) şu ifadelerinde görmek mümkündür: "bilim ve sanatın üretildiği mekânlar olarak coğrafyanın disiplinlerarası ilişkilerde önemli bir yeri olduğunu, coğrafyanın etkilerinden tamamen bağımsız bir bilim ve sanat düşünülemediğinden bahsetmiştir."

Edebiyat ve coğrafya arasındaki ilişki denilince sadece teorik boyut akla gelmemelidir. Bu bağlamda Vurmay'ın çalışması dikkate değerdir. Vurmay (2010) Hardy'nin "Yuvaya Dönüş" adlı eserini coğrafya ve edebiyat ilişkisi bağlamında ele almıştır. Bu eseri incelerken Coğrafyacıların da çok etkilendiği Gaston Bachelard, Michel de Certeau, Henri Lefebvre ve Doreen Massey gibi isimlerin mekâna bakış açısını çerçeve olarak kullanmıştır. Coğrafi düşünce tarihinde mekânın anlamı, içeriği ve özelliklerine dair epey bir literatür birikmiştir. Mekânın bu yönü ya da mekân kavramının felsefi perspektifte yansımalarını edebi ürünlerde de görmek mümkündür. Örneğin Vurmay'a (2010) göre mekân ve uzam arasındaki ayrım edebiyat coğrafyası bağlamında da görülmektedir. Buna göre mekân durağanı uzam ise devinimi temsil etmektedir. Mekân tek başına bir anlam ifade etmemektedir. İnsanın ve içerisinde bulunduğu toplumun değerleriyle mekân bir anlam kazanmaktadır. Coğrafya insana doğayı anlamayı öğretirken insan da doğayı yapılandırır. Bu karşılıklı etkileşimin bir benzeri de edebiyat ile coğrafya arasında gelişmiştir. Coğrafya bize peyzaj unsurlarını gösterirken edebiyat insanın içerisinde bulunduğu toplumu, fiziksel ve duygusal coğrafyadan faydalanır.

Toplum içerisinde yaşayan insan kültürünü ve yaşam biçimini mekân üzerine yansıtır. İnsan tarafından çeşitli yollarla farklı anlamlar yüklenen mekân, coğrafya ve edebiyatın ilgi odağı olmuştur. Taş, (2021)'a göre bir edebi eserin oluşturulma sürecinde sosyal çevre ve toplumsal mekân arasında ilişki vardır. Ortaya çıkacak olan edebi metin mekâna yansıyan kültürün bir ürünü olacaktır. Edebi eserdeki mekânın betimlemesi bize kültürel coğrafyadan izler sunacaktır. Coğrafyanın bu alt alanı edebi ürünlerle sıkı bir ilişki içerisine girmiştir. Bunun yanı sıra edebi eserlerde insan etkisi olmayan coğrafi unsurlara da yer verilmektedir. Dağlar, denizler, ormanlar vb. Taş, (2021)'a göre Edebî metinler, doğal ortamda cereyan eden durum ve olayları yazarın coğrafi bilgisine göre tasvir ederek, durum ve olayların içerisinde geçtiği

toplumun sosyo-ekonomik yapısı, doğal kaynakları ve üretim türü gibi beşeri yapıyı yansıtır. Dolayısıyla edebî eserdeki mekân coğrafya ve insan arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer.

Edebi eserlerde sadece betimleme ile coğrafi unsurlardan yararlanılmaz. Bazen insanın duygularını canlandıran bir doğal afet, hoş kokulu bir nergis tarlası ya da romantik bir gün batımı... Bütün bunlar insanların hatırlamasına yardımcı olur. Hatırlama o mekândaki uzam sayesinde hız kazanır. Çünkü mekândaki uzam insan ya da insanlar topluluğunun değerleri ile örülüdür. Kefeli (2000)'ye göre mekân ve hatırlama olgusu birbiri ile doğru orantıdadır. Bu bağlamda bir edebi eserde geçen mekâna dair unsurlar belli coğrafi özellikleri ya da mekânı hatırlatır. Edebi eserlerdeki muhteva sosyolojik, psikolojik, tarihi, hayali ve zihinsel gibi birçok kavramdan beslenebilir. İnsan edebi eserde anlatılan mekânla yaşadığı mekânı zihin haritasında birleştirerek içselleştirebilir.

YÖNTEM

Sabahattin Ali'nin hikâyeleri metin icemesi yapılarak kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra coğrafi merkezli okuma yöntemi ile metinlere coğrafi bir perspektifle bakılmıştır. Hikâyelerde önemli görülen coğrafi unsurlar işaretlenerek mekânların fiziki ve beşeri yönleri irdelenmiştir.

Türk Edebiyatında isminin altı kırmızıçizgi ile çizilecek ve yıllar geçse de eskimeyecek biri olarak karşımıza çıkan Sabahattin Ali bu özelliğiyle ne kadar da bizden biri olduğunu gösterir. Osmanlı Döneminin sonu diyebileceğimiz yıkılma döneminden başlayıp, yeniden doğuş diyebileceğimiz Cumhuriyet Dönemini kapsayan bir zaman diliminde yaşamıştır. 25 Şubat 1907'de bugünkü Bulgaristan'da Gümülcine sancağına bağlı Eğridere ilçesinde doğmuştur. İlköğrenimine İstanbul'da başlar ve Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla ailesiyle birlikte Çanakkale'ye taşınmak zorunda kalırlar. Eğitimine Edremit ve Balıkesir'de devam eder. Sabahattin Ali, Yozgat'ta bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, 1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca Almanya'ya gönderilir. 1930'da Almanya'dan döndükten sonra Aydın, Konya ve Ankara gibi şehirlerin ortaokullarında Almanca öğretmenliği yapar daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde memurluk yapar. İstanbul'da Markopaşa adlı mizah gazetesini çıkardı. 1948'de bir yazısı yüzünden tutuklandı yaklaşık üç ay kadar hapis yattı ve 2 Nisan 1948'de Kırklareli'nde sınırı geçmek isterken bir kaçakçı tarafından öldürüldüğü iddia edilmiştir.

Daha çok hikâyeleri ile tanınsa da roman, anı, inceleme, eleştiri, mektup, oyun ve yazarlığa ilk adım attığı şiir gibi türlerde eserler vermiştir. Çok yönlü bir yazar olmakla beraber başta romantik eserler verse de kendisini realizm ve natüralizm gibi akımlarda yoğurarak, sosyal gerçekçi, toplumsal gerçekçi ya da eleştirel gerçekçi gibi kavramların örneklerini eserlerinde yansıtmıştır. Türk Edebiyatı genel olarak kaynaklarını geçmişten, kültürden, gelenek ve göreneklerden beslenerek vücut bulan kökü bir geçmişe sahiptir. Milli Edebiyat dediğimiz 1911 yılında Genç Kalemler dergisi ile başlayan akım sayesinde Anadolu ve Anadolu halkı dönemin eserlerde boy göstermeye başlamıştır. Bu dönemde eser veren sanatçılar daha çok Anadolu ve Avrupa gibi yerlerin kıyaslamalarını yaparak politik açıdan iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi keskin kavramları özellikle roman başta olmak üzere eserlerinde işlemişlerdir. Sabahattin Ali'nin önemi ise burada başlar. Anadolu'ya uzaktan bakmamış masa başında kulaktan dolma bilgiler ile kelimeleri kaleme almamıştır. Yazar Anadolu halkının içinde yaşamış, halk

ile birebir diyalogu kurmuş, insanların sorunlarını gözlemlemiş, bürokratik eksikliklerin kaynağından beslenerek Anadolu insanının derdini anlatmış ve adeta toplumun aynası olarak ölümsüzleşmiştir.

Sabahattin Ali eserlerini zihninde oluştururken, şehirlinin köylüyü tanımadığı bir dönemin içerisinde geçmiş, zenginin fakiri ezdiği, yok saydığı, küçük gördüğü bir ortamda bulunmuş, eşrafla bir olan bürokratların yapmış oldukları yanlışları gözlemlemiş ve bütün bunları tüm çıplaklığı ile insanlara aktarmıştır. İşte bu içtenlik ve samimiyet yıllar geçse de üzerinden hala yeni nesiller tarafından severek, ilgi duyarak okumaktadır. Sabahattin Ali sanatı ve sanatçıyı bir aracı olarak görür. İnsanı doğruya, güzele, iyiye sevk eden çalışkan mutlu refah içerisinde yaşayan bir toplumun huzuruna erişmesini istemektedir. Türk Edebiyatının önemli isimlerinden olan Sabahattin Ali'nin özellikle roman ve hikâyelerinde mekânlar çok iyi betimlenmiştir. Sabahattin Ali Anadolu'nun birçok yerini gezmiş, öğretmenlik mesleğini icra etmiş, köy, kasaba gibi mekânları eserlerinde çok güçlü tasvirlerle ele almıştır. Sabahattin Ali eserlerinde genel olarak iç ve dış mekânlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. İç mekânlar daha çok toplumsal etkileşimin arttığı kahvehane, hastane, karakol, okul, devlet daireleri gibi yerlerin betimlendiğini, dış mekânlarda ise zeytin bahçeleri, ormanlar, dağ, nehir gibi insanların şehir hayatından kaçıp kendini doğaya bırakan betimlemeleri görmekteyiz.

BULGULAR

Edebiyat hayatın bir kesitini yansıttığını varsayarsak ve bu hayatın içerisinde yazarında olması tabii bir durumdur. Dolayısıyla yazarın ürettiği eserde hem yaşadığı çevreden izler görmek hem de dönemin olaylarını anlamamıza vesile olur. Sabahattin Ali sadece hikâyelerinde değil roman, şiir, oyun gibi yazınsal faaliyetlerinde de mekânları büyük bir titizlikle seçmiştir. Eserlerinde muhteva olarak bireyi ve toplumu ilgilendiren sorunları, ekonomik sıkıntıları, köylü ile şehirli arasındaki uçurumu ve bürokrasinin ağır işlemesi gibi konuları ele alırken bu olayların vuku bulduğu mekânlar gerçek hayat ile örtüşmektedir. “Sabahattin Ali, insanı tek başına anlatmaz. Onu, kendisini çevreleyen maddi ve manevi imkânlarıyla birlikte verir ve bu imkânların insan üzerindeki etkilerini göstermeye çalışır” (Korkmaz 1991). Özellikle roman ve hikâyelerinde betimlemiş olduğu mekânlar karakterin ruh haline uygun olarak içerisinde bulunduğu sosyal ve kültürel toplumu bir ayna gibi sunar. Sabahattin Ali eserlerinde çok farklı mekânları yansıtmıştır. Bunların başında şehir, kasaba, köy, okul, hastane, postane, adliye, karakol, hapisane, deniz, göl, akarsu, dere, dağ, orman, baraj, kanal, değirmen, fabrika gibi mekân birimleri gelmektedir. Tüm bu yerlerin ortak özelliklerinden birisi de içerisinde yaşanmışlığın bulunmasıdır. Ekonomik ve kültürel etkinlikler herhangi bir mekân üzerinde etki gösterirken insanın yaşamını ve geleceğini etkiler. Mekân ve insan etkileşimi Sabahattin Ali eserlerinin çoğunda ince ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Mekân üzerine yapılmış daha önceki çalışmalara baktığımızda Şengül (2010), mekânla bireyin ilişkisini yaşanan coğrafya ile örtük bir düzlemde ilerlediğini, böylece mekânın insan hayatının/kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkacağını, insan da mekâna yeni boyutlar kazandırarak hâkimiyet alanını genişleteceğini söylemektedir.

Narlı, bir romanda mekânın çeşitli işlevlerinin olduğunu belirterek, mekânı vakanın varlık bulduğu yer, şahısların içinde yaşadıkları, kendi oluşlarını fark ettikleri bir alan olduğunu belirtmiş ve mekânın olayların bir dekoru olduğunu söylemiştir.

Edebiyat ve coğrafya mekânı yakından takip eden iki alandır. Her iki alanda mekân kavramı farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Edebiyat-Mekân-İnsan ve Coğrafya-Mekân-İnsan etkileşimi olarak ele alınmalıdır.

Şengül (2010), makalesinde romanlardaki mekânları somut ve soyut olarak ikiye ayırmaktadır. Somut olan mekânları da kendi içerisinde Açık/Geniş/Dış Mekân, Kapalı/Dar/İç Mekân, Genel Mekânlar, Özel Mekânlar olmak üzere dört başlık altında toplamıştır. Somut mekânları gerçek hayattaki gibi romanda da karşılık bulan barınmak gibi gündelik ihtiyaçların karşılanacağı mekânlarda bulunmaları gerektiğini söyler. Soyut mekânları ise romandaki karakterlerin hayal, özlem, beklenti, dini inanış gibi duygusal yönden açığa çıkacağını, bunları ütopyik, metafizik ve fantastik gibi unsurlarla ele alınabileceğini öne sürmektedir.

Demirkaya, yüksek lisans tezinde “pragmatik, algısal, varoluşsal, bilişsel ve soyut” olarak beşli bir sınıflamadan bahseder. Bunlar pragmatik mekânı kişiyi doğa ile bütünleştirip onu doğal çevresine sokarak davranışlarını gözlemleyen, algısal mekânı kişiyi insan olarak belirleme açısından kimlik kazandırma, varoluş mekânı kişinin kültürel ve sosyal alanın parçası olduğunu belirleme, bilişsel mekânı kişinin mekân üzerine düşünebileceğini gösteren, soyut mekânı da mekânı anlamak için belli sembolleri kullanmak şeklinde belirtmektedir.

Polat, yüksek lisans tezinde mekânların genellikle Açık Mekân-Kapalı Mekân, Geniş Mekân-Dar Mekân gibi isimlerle sınıflandırıldığından bahsetmiştir.

Sağlık ise, makalesinin mekân bölümünü bitirdikten sonra mekânın roman içerisinde üstlendiği fonksiyonları on madde halinde belirtmektedir.

Mekân ile ilgili çalışmalar incelendiğinde mekânı tanımlamaya geçmeden önce üzerinde durulması gereken birtakım kavramlar vardır. Bu kavramlar birbirine yakın anlamlı olsa da her birine başka bir anlam yüklenmiştir. Bunların başında Coğrafya'nın en temel kavramlarından biri olan lokasyon gelmektedir. Genel olarak “nerede” sorusuna cevap arayan coğrafya için lokasyon oldukça önemlidir. Ayrıca bir edebi verinin nerede olduğu önemlidir. İster akademik metinlerde isterse edebi ürünlerde bir yerin lokasyonu denilince sadece enlem ve boylam akla gelmez. Kelimenin dar anlamının ötesinde ise izafi lokasyon kavramı da vardır. Bir yerin, alanın, noktanın başka yerlere göre uzaklığı, yakınlığı, büyüklüğü, küçüklüğü gibi onu diğer yerlerden daha belirgin yapan ve daha özel kılan özelliğidir. Yolun sağındaki üç katlı bina diye yol tarif eden birisi oranın özel konumunu kullanarak orada başka üç katlı binanın olmadığını bilerek tarif etmektedir. Kavramsal olarak daha geniş açıdan bakacak olursak Misalli Büyük Türkçe Sözlüğe göre; Bir nesne veya kimsenin kapladığı yahut kaplayabileceği boşluk, Ayakla basılan, ayakların altında bulunan yüzey, olarak ‘Yer’ kavramını tanımlar. Bu tanımları yapılan yer kavramının üzerine insanların sosyal oldukları, iletişime geçtikleri ve insan faaliyetlerinin yoğunlaştığı yerleri eklediğimizde ortaya mekân kavramı çıkmaktadır.

Roman, hikâye gibi edebi eserlerde kurgusal mekân çok önemlidir. Yazar tarafından mekâna anlam yüklenerek ve belirli bir yoğunlukta okuyucunun bilinçaltına duygusal bağları yerleştirmeye çalışır. Örnek olarak aynı mekân bir yazar tarafından birbirini çok seven iki kişinin ayrılarak bağlarının koptuğu yer olarak betimlenirken, farklı bir yazar yeni bir aşkın doğduğu, mutlu bir hayatın sürüp gideceği bir hayatın başlangıcı olarak ele alabilir. Kurgusal mekânlar, insanların hayal ettiklerini kendilerini veya

başkalarını orada nasıl olmaları gerektiğini anlatan, düşünceleridir. Bu anlatı türleri içerisinde inanın sosyal hayatını ele alırken dekor ve peyzaj gibi unsurlardan faydalanır. Edebi eserlerde dekor daha çok karşımıza olayın geçtiği insan eli ile inşa edilmiş yapıları şehir, kasaba, köy, hastane, kahvehane, eğlence yeri, okul, yol gibi alanları, peyzaj ise manzara özelliği taşıyan dağ, sahil, deniz, uçurum, kır, orman, mesire, tarla gibi insan üzerinde tesiri olan, ruhunu okşayan, ürperten, korkutan, sevindiren ve üzen yerleri betimlemektedir.

Sabahattin Ali'nin mekâna bakışının belli özellikleri vardır. Doğa ve insan etkileşimi (fiziki unsurlar), toplumsal mekânlar (beşeri unsurlar), kimlik kazanma(temsil) ve aidiyet gibi unsurlar önümüze çıkmaktadır.

Sabahattin Ali gibi toplumcu yazarlar mekânı ve mekân içerisindeki insan etkileşimini asla gözden kaçırmazlar. İnsanın yaşadığı yer ile özdeşleştiğini, oranın havası ve suyu ile yoğurulduğunu ve zamanla benliğini kazandığını eserlerinde yansıtırlar. Sabahattin Ali'nin Hasan boğuldu hikâyesinde “Dağda yaşayan Emine 'Hasan!' demiş, 'Anamla, babamla danıştım; onlar da emmilerimle danıştılar. Ovalıya varanın, ovalıdan kız alanın onduğunu (mutlu olduğunu) gören yok” diyerek dağda yaşayan insanlar ile ovada yaşayan insanların toplumsal ve kültürel olarak farklı olacağını ve birbirlerine uyum sağlayamayacağından bahsetmiştir. Burada ovalı ve dağlı olarak bir grubu temsil eden insanlar dile getirilmiştir.

Hikâye, roman, şiir gibi düzyazı türlerin çoğunda mekân ve insan ilişkisi güçlü bir şekilde ele alınır. Mekân sadece dekor amaçlı kullanılmaz kimi zaman geçim kaynağı olur, kimi zaman da benliğini kaybettiği ve aidiyet duygusunu kazanamadığı yer olur.

Sabahattin Ali'nin Ses isimli hikâyesinde kahraman tesadüf eseri yol kenarında Sivaslı Ali'yi saz çalıp türkü söylerken dinler ve onun sesine hayran kalır. Kendisinin eğitim almasını ve çok iyi yerlere gelmesini ister, bunun üzerine Sivaslı Ali'yi zar zor ikna edip Konya Belediyesi'nin de yol parasını karşılmasıyla Ankara'ya getirilmesini temin eder. Sivaslı Ali sesini dinleyecek kişilerin olduğu yere girdiğinde,

Ali, gözleriyle odanın bir hastane ameliyathanesine benzeyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdesiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benzeyen ürkek nazarlar fırlatıyordu.

Açık havada otlakların, tarlaların, yamaçların içerisinde doğanın verdiği hazla kendini bulan Ali, kapalı, kasvetli, ruhsuz bir mekânı içerisine sindiremiyordu. Bulduğu mekân Ali'nin üzerinde baskı kurarak onu ruhsal olarak rahatsız ediyor, ne yaparsa yapsın kendini o mekânın bir parçası olarak göremiyordu.

Bunu iskemleye oturtup söyletmek doğru olmaz, bağdaş kurup söylemeye alışmıştır, belki sıkılır!- dedim. O bir an -doğru- der gibi bana baktı, fakat sonra: -Yok canım, ne münasebet! Frenklere karşı bağdaş kurup oturtmak olur mu? Herifleri kendimize güldürürüz!- dedi. Ali, beyaz demir iskemleye, ateş üstüne oturuyormuş gibi ilişti. Sazı tutan eli titriyor ve kırışan alnından kirpiklerine ve ayva tüylü yanaklarına terler süzülüyordu.

Ali mekânın olumsuz enerjisini bedeninde hissederek rahat saz çalıp söyleyemedi. Oysaki Ali doğanın içinde kırdı, çadırda, bir çınar ağacının altında ruhu ve bedeni mekânda rahat ettiği için kendi gibi çalıp söylediğinden dinleyenleri kendine hayran bırakıyordu.

“Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!”

Yukarıdaki alıntı, mekânın insan üzerindeki etkisini mekân çatışmasını edebiyat vasıtasıyla aktaran en güzel örneklerden biridir. Sivaslı Ali yaşadığı doğal ortamı bırakarak Ankara gibi büyük bir şehirde eğitim almaya zorlanır, fakat Ali yaşamış olduğu, benliğini kazandığı toprakların dışına çıkıp başka bir mekâna adapte olamaz.

“Hakkın var. Fakat o sesin bizim üzerimizde bu kadar kuvvetli bir iz bırakmasında onu dinlediğimiz gecenin hiç tesiri yokmu idi acaba? Mehtap! Şırıltısı kah duyulan, kah kaybolan küçük dere... İki dağ arasında uzanan kıvrıntılı dar vadi ve nihayet hiç beklemediğimiz bir amele çadırından tabiatın içine yayılıveren bir ses... Bütün bunlar, o gecenin ürkek sessizliğinde bizi garip bir romantizm içine atmış ve alelade veya biraz daha iyice bir sesi bize fevkalade gibi göstermiş olamaz mı?”

Yukarıdaki alıntıda yazar mekânın insan üzerinde bıraktığı etkiye dikkat çekmektedir. Doğal ortamın yalınlığı ve güzelliğini gözler önüne sererek doğanın her zaman beşeri yapılardan üstün olacağını, insan ruhunda daha güzel ve etkili olacağını göstermektedir.

Sabahattin Ali güçlü gözlem yeteneğiyle eserlerinde betimlemeler yaparken okuyucunun zihninde mekân ile insanı tek vücut olarak resmeder. Karakteri o mekânın bir parçası olarak zihinlere yansır. Natüralizmin tesiri ile daha çok bir ayna gibi yansıtmıştır mekânı. Adeta bir resme bakar gibi zihinde canlanır okunan satırlar. Doğa betimlemelerini öyle güçlü yapar ki kendinizi adeta o yer de hissedersiniz. O atmosferi yaşar, kuş ve su sesleri adeta kulaklarınızda çınlar. Sabahattin Ali hikâye ve romanlarında mekânlarında insanı yansıtan objeleri sürekli kullanmıştır. Betimlenen yer bir kapalı mekân ise bir odayı anlatıyor ise, orada insanın yaşamında etkili olan, karakterin ruh halini yansıtan objeler ön plandadır. Eserlerinde geçen muhteva, mekân ve insan ilişkisi çok güçlü bağlar ile birbirine bağlanmıştır. Mekânın insan üzerindeki etkisi ve insanın mekân üzerinde yaptığı değişiklikleri gözler önüne serer. Peyzaj, coğrafi görünümü eserlerinde çok kullanmıştır.

“Yüzlerce, belki binlerce senelik zeytin ağaçlarının arasında uzanan, çukur, iki yanı böğürtlen ve hayıtlarla örülü yolda ağır ağır yürüyordum. Arkamdan yükselen güneş, gölgemi araba izlerinin kıvrımları üzerine serip uzaklara kadar götürüyor; deniz tarafından yüzüme doğru esen hafif, fakat serin bir bahar rüzgarı, kasabadan uzaklaştığımı hatırlatıyordu. Kırığı yemiş toprak ve taze çimen kokusu etrafı kaplamıştı. Tarla kuşlarıyla serçeler, ötüşe ötüşe ağaçtan ağaca sıcıyor, güneşin vurduğu yerlerden dalgalı bir buğu yükseliyordu.”

Sabahattin Ali Anadolu'nun birçok köyünü gezmiş, Yozgat, Konya gibi şehirlerin köylerinde öğretmenlik mesleğini icra etmiştir. Köylünün sorunlarını, dertlerini, isteklerini iyi bilen onlarla beraber yaşamış birisi olduğundan eserlerinde köyü ve köylüleri işlemiştir. Köylülere eğitim verebilmek onların ufuklarını geliştirmek, işlerini kolaylaştırmak için elinden ne geldiyse yapmıştır. “Asfalt Yol” isimli hikâyesinde köylülerin taşlı yoldan zorlukla çıktıklarını gören öğretmen karakteri bin bir uğraşla asfalt bir yol yaptırır fakat yapılan asfalt yolu köylünün kağı arabaları tarafından bozulacağı düşüncesiyle

köylünün kullanımına yasaklanarak insanların eskisinden daha uzun bir yolu kullanmasına neden olur. “Bir konferans” isimli hikâyesinde köylüye eğitim vermek, ufkunu genişletmek amacıyla köye gelenlerin arasındaki bir iktisatçı tarafından küçük bir konferans verilir. Konferansı veren kişi özellikle tembih eder anlamadığınız yer olursa sorun tekrar anlatırım diye, ama bu anlatılanlar köylüye eziyet gibi gelir ve hiçbir şey anlamazlar, anlamış gibi görünerek bir an önce konferansın bitmesini beklerler.

"Aman beyim!" dedi, "Anlamadık diyelim de bir daha baştan mı anlatsın?"

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere köylü okumayı, dinlemeyi öğrenememiştir. Aslında Sabahattin Ali burada “köy” olan mekân üzerinden toplumsal bir olayı eleştirirken bu mekânı bir araç olarak kullanmaktadır.

Toponomi genel bir ifadeyle yer adları bilimi olarak geçmektedir. O yerin zaman içerisindeki değişimini, ilk adının nasıl konulduğunu, hangi etkileşimden geçtiği gibi konularda detaylı olarak bilgi veren bir bilim alanıdır. Sabahattin Ali eserlerinde şehir, kasaba, köy isimlerini kullanmıştır. Aşağıda örnekleri verilen alıntılar yer isimlerini ve olayların geçtiği zamanı bazı eserlerinde açık bir şekilde vermektedir. Kuyucaklı Yusuf isimli romanına şu şekilde başlar.

“1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler.”

“Hasanboğuldu hikâyesinde “Kazdağı'nın Adalar Denizi'ne bakan yamaçlarından birindeki bir yürük obasına gidip dört beş gün kalacaktım.”

“Çumra Kanalı'nın suları Beyşehir Gölü'nden çıkarken su rengindedir; Konya Ovası'nda kan renginde...”

Sanat olarak mekân gerçeği yansıtacağı gibi ütöpik de olabilir. Sabahattin Ali “Bahtiyar Köpek” isimli hikâyesinde mekân olarak sokağı seçmiştir. Dönemin koşulları göz önüne alındığında bu sokakta geçen olaylar asla gerçeği yansıtamaz. Cumhuriyetin ilk yıllarına denk gelen bu zaman diliminde insanların soğuktan, açlıktan, susuzluktan (ısıtmak için, kanal, ayran... gibi hikâyelerde) öldükleri bir ortamda yazar eleştiri oklarını çekerek bir köpeğe verilen değer insanlara verilmeyişini dile getirmektedir.

Yakası kapalı kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas, yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iriyarı, yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir.

Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz duraklayacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümeye başlayınca o da yürür.

“Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahlan yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler.”

Bu hikâye sözde mutlu insanların çok iyi düzenlenmiş evlerde huzur içerisinde yaşadıkları ideal aile yapısına sahip Avrupa kültürü ile yaşamını sürdürmeyi hayal eden ütöpik bir tarzda yazılmıştır.

Sabahattin Ali sadece Anadolu halkının sorunlarını anlatmakla kalmamış Anadolu'nun kendi sorunlarını da eserlerinde anlatmıştır. Kapitalizmin etkisiyle insan (çiftçi, köylü, ağa gibi...) ihtiyacından çok daha fazla üretmeye başlamıştır. Bunun sonucunda birtakım (toprak, su, işgücü gibi...) sorunlarla karşı karşıya kalmaları toplumsal sorunların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kan davası gibi ölümle sonuçlanan çok büyük etkileri olmuştur. Anlaşılan o ki insanlar doğaya zarar vermenin ötesinde kendilerine de zarar vermeye başlamışlardır. Sabahattin Ali "Kanal" isimli hikâyesinde bir yandan "su" ne kadar değerlidir sorusuna yanıt ararken, bir yandan da insanın geçimini sağlamak ailesini koruyup kollamak ve yaşatmak için neler yapabileceğini sorgulamaktadır. Aynı köylü, aynı isimli, aynı yaşta, beraber büyümüş iki gencin dramını gözler önüne serer. Hikâyeye başlarken suyun kaynağındaki rengini berrak olarak tanımlarken, Konya Ovasına vardığında suyun rengini kan renginde olarak tanımlar. Sabahattin Ali burada bozkırdaki yaşam şartlarının ne kadar zor olduğunu ve bozkırdaki çetin şartların insanların yaşamlarını sürdürürebilmeleri için işlenen cinayete ortam hazırladığını vurgulamıştır. Bozkırın zorlu şartlarında yaşayan iki aileden biri doğa kuralları gereği diğerini (rakibini) ortadan kaldırarak yok etmiştir.

"Bozkırlardan mahsul tırnakla kazıyarak alınır. Sapan işlemez topraklar devedikeninden ve iki santimlik otlardan başka bir şeyi üzerlerinde yaşatmak istemezler, susuzluktan yanan göğüslerini, çırpıplak gökyüzüne açmak isterler"

"Çumra Kanalı'nın suları Beyşehir Gölü'nden çıkarken su rengindedir; Konya Ovası'nda kan renginde..."

"Siz buna, ovanın kırmızı toprağının rengidir diyeceksiniz; ben, Dedemköylü Mehmet'le kardeşinin kanlarının rengidir diyeceğim."

"Konya Ovası'nın ufukları mavi değil, sarıdır, sapsarıdır..."

"Siz bunun, rüzgarın kaldırdığı tozlardan böyle olduğunu söyleyeceksiniz; ben, Konya hapishanesinde yatan Zağar Mehmet'in benzinin sarılığından diyeceğim."

Bazı düzyazı türlerinde kahraman mekânın bizzat kendisi olmaktadır. Olayları kişiler değil bizzat mekânın kendisi yaşar. "Bir Orman Hikâyesi" isimli hikâyede hükümet bir şirkete ormanlık alanın bir kısmında işletme için müsaade vermiştir. İşte bu andan itibaren orada yaşayan insanların sosyal ve ekonomik düzeninin bozulması, geçmişlerinin, atalarının dedelerinin hatıralarının yok olmasının yanı sıra oradaki ekolojinin de bozulmasına sebep olarak kuşlar, kurtlar, böcekler yok olmuş ve doğal hayat bozulmuştur. Yazar hikâyenin başında ormanı konuşurarak oranın ne kadar canlı bir yer olduğunu vurgulamaktadır.

Şimdiye kadar yaşayan, kımıldayan, ses çıkaran ova artık ölüydü ve beyaz, ince bir sisle örtülmeye başlamıştı. Buna karşılık orman canlanıyordu. Sabahtan beri ancak mırıltıları duyulabilen ağaçlar konuşuyorlar, bağıryorlar, sallanıyor ve ellerini birbirine uzatıyorlardı. Yalnız ağaçlar değil, yerdeki otlar, kuru yapraklar, çalılar, ağaçların gövdesine sarılan sarmaşık soyundan nebatlar, hatta kahverengi mantarlarla koyu yeşil yosunlar bile canlanmıştı. Gürültülü bir kımıldama, bir ses kargaşalığı ormanın kenarlarından dışarı dökülüyordu. Arkamızda büyük bir şehir gerinerek uyanıyor zannediyordum. Birden bir işaret almışlar gibi bu ahenge hayvanlar da karışverdiler. Kuş haykırırları, ulumalar, acele koşan ayakların altında kırılan dalların sesi birbirini kovalıyordu. Ara sıra ovaya kadar uzanarak oradaki

mutlak sessizliği bile yırtan acı ve keskin bir feryat, arkasından bir boğuşma gürültüsü ve uzun hırıltılar, bu karanlıkla beraber canlanan şehre korkunç bir mahiyet veriyordu.

Bu tasvirden sonra yazar ormanın geçmişte neler yaşadığını ve nasıl yok edildiğini anlatmaya başlar. Burada yaşayan insanların bir şekilde ormanı koruyamamaları sonucunda neler yaşandığını ve nihayet akılları başlarına gelip son beş yüz, altı yüz ağaçlık bir yer kalınca bura ile geçinmeye çalışacaklardı. İnsan sadece doğaya zarar vermekle kalmıyor, doğaya uyum sağlayan insanlara da zarar veriyor. Yazar hikâyenin sonunda tekrar sözü ormana bırakarak eserini tamamlıyor.

“Ormandan hafif sesler geliyordu. Ağaçların üzerinde, uzun ve atlas bir etek dolaşıyormuş gibi fısıltılar vardı. Yapraklar, içerisinde piyano bulunan bir odada bağırıldığı zaman piyano tellerinin çıkardığı hafif, ince uğultuya benzeyen karışık, birbirinden ayrılmaz, acayip mırıltılarla kımıldıyorlardı. Orman dev büyüklüğünde bir çocuk gibi mışıl mışıl uyuyordu ve bu sesler onun nefesleriydi.”

SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsan yeryüzüne geldiği günden beri doğa ile mücadele içerisine girmiştir. Doğanın sırlarını çözmeye, varlığını sürdürebilmek için içerisinde bulunduğu ortamı sürekli değiştirmeye, kendine uygun hale getirmeye çalışmıştır. Nüfusun sürekli artması ve teknolojinin gelişmesiyle insan çevresini ciddi derecede etkilemeye başlamıştır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte bulunduğu çevrenin hem ikliminde hem de fiziksel özelliklerinde ciddi değişikliklere neden olmuştur. Orman tahribatı ile erozyon riskini ve hayvan coğrafyasını etkilemiş, yeraltı ve yeryüzü sularının bilinçsiz tüketimi ile kuraklık ve tatlı su sorunları gibi birçok durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda üretmek ve sömürerek daha çok kazanmak isteyen kapitalist görüş ile doğanın natürel bereketine dönmek isteyen çevreciler olmak üzere iki karşıt grup oluşmuştur. “Sosyalist veya Marksist olarak adlandırılacak çevreciler çevre sorunlarının çözümü radikal bir dönüşümle ancak kapitalist üretim biçimi terkedilerek çevre tahribatının önüne geçilebileceğini iddia etmişlerdir. Kapitalist paradigma içinde kalarak çözüm arayan çevreciler ise doğanın kaynak havuzu ve atıkları yok etme açısından sürdürülebilirliğini sağladığımız ölçüde çevreyi koruyabileceğimiz düşüncesindedir”(Yaylı, Yalıkaya 2015). Daha çok insan odaklı insanın çevreyi etkilediği ve değiştirdiği üzerine durulmuştur. Aslında doğal ortamda hayvanlar, bitkiler, sular, kayalar, topraklar da buldukları ortamın ekolojisi üzerinde oldukça etkilidir.

KAYNAKÇA

Aktaş, H. (2012). DİSİPLİNLERARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA ŞİİR VE COĞRAFYA. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 2(3), 1-25.

Başgil, A. (1947). DEVLETİN ÜLKE UNSURU: ÜLKE İLE DEVLET BİRLİĞİ ARASINDAKİ MÜNASEBETİN HUKUKİ VE SOSYOLOJİK MANA VE MAHİYETİ ÜZERİNDE BİR İZAH DENEMESİ. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 13(4), 1261-1281.

Demirkaya, H. (1999). Mekan kavramının tarihsel süreç içindeki incelenmesi ve günümüzde mekan anlayışı.

- Emin, O. N. U. Ş. (2019). Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Harid Fedai'nin" Lefke Sayıklamaları Destanı" Üzerine. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 3(5), 29-42.
- Kaçmaz, M., & Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanlarının coğrafi terim ve mekân analizleri. Türk Coğrafya Dergisi, (73), 53-60.
- Kaplan, M. (2014). Nesillerin ruhu (12. baskı). İstanbul: Dergâh.
- Kefeli, E. (2006). Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz (No. 5). 3F Yayınevi.
- Kefeli, E. (2009). COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA. Electronic Turkish Studies, 4.
- Korkmaz, R. (1991). Sabahattin Ali-insan ve eser.
- NARLI, M. (2002). ROMANDA ZAMAN VE MEKAN KAVRAMLARI. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(7), 91-106.
- Sabahattin. A. (2014a). Kağnı Ses Esirler. YKY. 12. Baskı. İstanbul.
- Sabahattin. A. (2014b). Değirmen. YKY. 18. Baskı. İstanbul.
- Sabahattin. A. (2016). Çakıcı'nın İlk Kurşunu. YKY. 15. Baskı. İstanbul.
- Sabahattin. A. (2017). Sırça Köşk. YKY. 34. Baskı. İstanbul.
- Sabahattin. A. (2019). Yeni Dünya. Korza Yayıncılık. Ankara.
- Sağlık, Ş. (2002). Kurmaca âlemin kurmaca sözcülerinden romanda zaman-mekân-tasvir. Hece Türk Romanı Özel Sayısı, 65, 66-67.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. Journal of International Social Research, 3(11).
- Taş, B. (2021). Coğrafya penceresinden dil ve edebiyat.
- VURMAY, M. A. (2010). Edebiyat, coğrafya ve uzam: Hardy'nin yuvaya dönüş adlı romanı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 50(2), 207-220.
- YAYLI, H., & YASLIKAYA, R. (2015). İnsan doğa ilişkisi tasarımında radikal dönüşüm: Derin ekoloji. International Journal of Science Culture and Sport, 3, 452-465.